

2011. június 27. hétfő
Bírák könyve 8

Dr. Hodossy-Takács Előd

A féltékeny efraimiak

^{8,1}De az efraimiak azt mondták neki: Mit tettél velünk? Miért nem hívtál bennünket, amikor harcba indultál Midján ellen? És hevesen pöröltek vele. ^{8,2}Ő azonban így felelt nekik: Ugyan mit tettem én hozzátok képest? Nem többet ér-e Efraim böngészése Abíezer szüretjénél? ^{8,3}A ti kezetekbe adta Isten Midján vezéreit, Órébet és Zeébet. Hozzátok képest mit tudtam én tenni? Amikor így beszélt, megengyhült az ellene támadt indulatuk.

Gedeon üldözi Midjánt a Jordánon túl

^{8,4}Gedeon megérkezett a Jordánhoz, és átkelt háromszáz emberével; fáradtak voltak, de folytatták az üldözést. ^{8,5}Ezt mondta a Szukkótban lakóknak: Adjatok néhány kenyeret ennek a népnek, amely engem követ, mert fáradtak, pedig nekem üldözni kell Zebahot és Calmunnát, Midján királyait. ^{8,6}Szukkót vezetői ezt felelték: Talán már a kezekben tartod Zebahot és Calmunnát, hogy kenyeret kívánsz tőlünk a seregednek? ^{8,7}Gedeon azt mondta: Ezért majd ha az Úr kezembe adja Zebahot és Calmunnát, akkor pusztai tövissel és tüskével csépelem végig a testeteket! ^{8,8}Onnan fölment Penúélba, és ugyanúgy szólt azokhoz is. De a Penúélban lakók is ugyanúgy válaszoltak, ahogyan a Szukkótban lakók. ^{8,9}Akkor ezt mondta a Penúélban lakóknak is: Ha békében térek vissza, lerombolom ezt a tornyot! ^{8,10}Zebah és Calmunná Karkórbán voltak táborukkal együtt: mintegy tizenötezer ember, mindazok, akik megmaradtak a keleti törzsek egész táborából; százhuszezer kardforgató ember pedig már elesett. ^{8,11}Gedeon a sátorlakók útján vonult fel, Nóbahtól és Jogbohától keletre. Megverte a tábor, mert a tábor biztonságban érezte magát. ^{8,12}Zebah és Calmunná elmenekült, de ő üldözőbe vette őket, és elfogta Zebahot és Calmunnát, Midján két királyát, az egész tábor pedig szétverte.

Gedeon igazságot szolgáltat

^{8,13}Amikor visszatért Gedeon, Jóás fia a harcból, a Heresz-hágótól, ^{8,14}elfogott egy szukkóti ifjút, és kikérdezte. Az pedig felírta neki Szukkót vezetőit és véneit, hetvenhét embert. ^{8,15}Azután odament a Szukkótban lakókhoz, és ezt mondta: Nohát itt van Zebah és Calmunná, akik miatt így gúnyolódtatok velem: Talán már a kezekben tartod Zebahot és Calmunnát, hogy kenyeret kívánsz tőlünk fáradt embeleidnek? ^{8,16}Azzal lefogatta a város véneit, és pusztai tövissel meg tüskével fenytette meg ezeket a szukkótiakat. ^{8,17}Majd lerombolta Penúél tornyát, és a városban lakókat megölette. ^{8,18}Azután ezt kérdezte Zebahtól és Calmunnától: Milyenek voltak azok a férfiak, akiket a Tábór hegyén megöltetek? Azok így feleltek: Olyanok voltak, mint te, mindegyik királyfinak látszott. ^{8,19}Akkor ezt mondta: Az én testvéreim, anyámnak a fiai voltak azok. Az élő Úrra mondom, nem ölnék meg benneteket, ha életben hagyátok volna őket! ^{8,20}Majd ezt mondta elsőszülöttjének, Jeternek: Rajta, öld meg őket! De az ifjú nem húzta ki kardját, mert félt; hiszen még egész fiatal volt. ^{8,21}Ekkor azt mondta Zebah és Calmunná: Kelj föl, és vágj le bennünket te, mert amilyen a férfi, olyan az ereje! Gedeon erre fölkel, és megölte Zebahot és Calmunnát, azután leszedte tevéik nyakáról a holdacskákat. ^{8,22}Ezután azt mondták az izráeliek Gedeonnak: Uralkodj rajtunk te, aztán a fiad és az unokád is, mivel megszabadítottál bennünket Midján kezéből! ^{8,23}De Gedeon így válaszolt nekik: Én nem uralkodom rajtatok, és nem fog uralkodni rajtatok a fiam sem. Az Úr uralkodjék rajtatok!

Gedeon bálványimádása és halála

^{8,24}Majd ezt mondta nekik Gedeon: Csak egyet kérek tőletek: Adjatok nekem mindenki a függőket, amelyeket zsákmányolt! Azok ugyanis aranyfüggőket viseltek, mivel izmaeliek voltak. ^{8,25}Ők így feleltek: Örömet odaadjuk. Leterítették egy felsőruhát, és arra dobta mindenki a zsákmányolt függőket. ^{8,26}Az elkért aranyfüggők súlya ezerhétszáz aranysekel volt, azokon a holdacskákon, fülbevalókon és bíborruhákön kívül, amelyek Midján királyain voltak; meg a láncokon kívül, amelyek a tevéik nyakán voltak. ^{8,27}Gedeon éfódot csináltatott abból, és felállította a városában, Ofrában. Ott paráználkodott azzal egész Izráel. Csapda lett ez a dolog Gedeonnak és háza népének. ^{8,28}Így kellett megalázkodnia Midjának Izráel fiai előtt, nem is emelték fel többé a fejüket. És béke lett az országban negyven esztendeig Gedeon idejében. ^{8,29}Jerubbaal, Jóás fia azután elment, és otthon lakott. ^{8,30}Gedeonnak volt hetven fia, akik tőle származtak, mert sok felesége volt. ^{8,31}Sikemből való másodrangú felesége is szült neki egy fiút, akinek az Abímelek nevet adta. ^{8,32}Azután meghalt Gedeon, Jóás fia szép öreg korban, és eltemették apjának, Jóásnak a sírjába, az abíezeri Ofrában. ^{8,33}Miután Gedeon meghalt, ismét paráználkodni kezdtek Izráel fiai a Baalokkal, és Baal-Berítet tettek meg istenüknek. ^{8,34}Nem törődtek Izráel fiai Istenükkel, az Úrral, aki kimentette őket minden környező ellenségük kezéből. ^{8,35}De nem voltak hűségesek Jerubbaalnak, azaz Gedeonnak a háza népéhez sem, mindazért a jóért, amit Izráélért cselekedett.

Amit a textusról tudni kell:

- exegetikai megjegyzések
- teológiai összefüggések feltárása

8. fejezet – A hadjárat vége és Gedeon bíraskodása

Gedeon történetének utolsó szakasza a háború végkimenetelével foglalkozik. Megtudjuk innen, hogy volt olyan csoport, akinek Gedeon számított a segítségére, de kisebb-nagyobb súrlódások alakultak ki közöttük (efraimiak, szukkótiak). Ezek már előre vetítik azt a viszályt, ami majd Gedeon családja körül a 9. fejezetben fog kibontakozni. Másrészt a háború utózöngéje két midjáni király

üldözése és megölése, ami az előző fejezet végén lefejezett vezérek történetének betetőzése. Lehetséges azonban egy másik felosztás is. Ha a helyszínek alapján közelítjük meg a dolgot, akkor a 8,1–3 a ciszjordániai történetek lezárása, majd a 8,4–21 pedig Gedeon transzjordániai működésének állít emléket. A záró versek Gedeon bíraskodását és Izrael ismételt bűnbe esését mondják el.

1–3. vers: A perlekedő Efraim

A fejezet eleje visszatér a sereg hadba hívásának történetére; Efraim felháborodik Gedeonnak azon a hozzáállásán, hogy őket kihagyta az ütközet résztvevői közül. Ilyenkor óhatatlanul elgondolkodik az ember; miért nem hallottunk korábban a reklamáló Efraimról? A válaszdadás óhatatlanul is negatív, noha biztosan nem tudunk; talán attól tartanak, hogy a zsákmány osztásakor is csak a második sorba állhatnak majd be? Nem tudjuk, de feltűnő, hogy a 3. versben Gedeon a távol maradók érdemeit ecseteli; mintha azt üzenné ezzel, hogy ő nagyon is elismerően tekint Efraim tevékenységére, és eszébe sincs számon tartani távolmaradásukat. Kissé talán túlságosan is engedékeny; Abíezer szüretének és Efraim böngészésének az összehasonlítása (8,2) kicsit erőltetett érv, hisz egy nemzetséget egy törzzsel állít szembe, és a 6. fejezet ráadásul törzsek közös harcáról szól.¹ Annyi mindenesetre biztosnak látszik, hogy a törzsek, klánok, kisebb-nagyobb hegyvidéki csoportok egységtudatának kialakulása még igencsak korai stádiumban volt, ha létezett egyáltalán. Itt Gedeon elhárít egy korai polgárháborút; hasonló konfliktus robban majd ki a könyv végén, ami kis híján Benjámín kiirtásával ér véget. Itt tehát a két vezér, Óréb és Zeéb megölése, és a jelek szerint ennek kellő elismerése elégséges ok a súlyosabb konfliktus megelőzéséhez.

4–21. vers: Gedeon Transzjordániában: Szukkót, Penúél, Zebah és Calmunná

Az újabb feszültség Szukkót és Penúél lakóival robban ki. Gedeon átkel a Jordánon (korábban is tartózkodott már Transzjordániában, lásd 7,25), és ez a Gedeon teljesen más habitust mutat, mint akit eddig megismertünk. Neki már eszébe sem jut jelet kérni Istentől, nincs szüksége angyali jelenésre, meglehetősen erőszakos és könyörtelen ember. Az általa végrehajtott bosszú is kökemény, itt már nincs átgondolt diplomácia, egyszerűen megöli foglyait.² Szemben a történet közvetlenül megelőző részével itt ismét Gedeon és háromszáz embere kap szerepet. Könnyen elképzelhető, hogy ez az adat rögzíti a háromszázas csoport eredetét; ez Gedeon magánhaderege volt, bár annak nyilvánvalóan túlságosan sok ennyi ember, de a lényeg nem a létszám. Gedeonnak volt hadserege, ami gondolkodás nélkül követte parancsait. Erre még visszatérünk lentebb. Ezt a csapatot nem hajlandó élelmezni Sukkót és Penúél – nem is érthetetlen, hogy miért nem. Miért kellene nekik finanszírozni a vállalkozásnak ezt a részét? A Jordán-völgy két városa (talán Tell Deir Alla, Tulul edh-Dhahab) szembe fordul vele, és újabb adalék következik Gedeon újonnan festett arcához; meg sem próbálja meggyőzni őket. Reakciója pusztá fenyegetés (7–9. v.)! Egyszerűen arról lenne szó, hogy a két város még mindig nem hiszi, hogy a keleti törzsek betöréseinek képes lesz valóban véget vetni Gedeon, és nem akarnak rossz színben feltűnni egy következő betörés idején? Ezt nem lehet kizárni, de ez csak az ő viselkedésüket magyarázza, Gedeon habitusa ezzel együtt is nagyon keményre vált.

Eközben Zebah és Calmunná a lecsökkent, de mégiscsak meglévő, és még mindig félelmetes sereggel együtt Karkórbán van (a Wadi Sirhan mentén, a Holt-tengertől északra). Gedeon újabb diadalt arat, és ekkor már csak az igazságszítás (más szemszögből nézve a bosszú) van hátra. Szukkót véneit tövissel fenýíti meg, Penúél tornyát lerombolja, és megöli a város lakóit; Zebahon és Calmunnán pedig számon kéri a Tábór-hegyénél

¹ Ásér, Zebulon és Naftáli Smith szerint nem feltétlenül eredeti a 6,35-ben, ld. SMITH, R. H.: *The Book of Judges*, in: Laymon, C. M. (ed.): *Interpreter's Concise Commentary. Old Testament History*, Abingdon Press, 1983, 39–80 [60].

² YOUNGER, K. LAWSON: *Judges / Ruth* (The NIV Application Commentary), Grand Rapids, Michigan, Zondervan, 2002, 197–200.

megölt testvéreit. Ez az elbeszéléselem megint a gedeoni család tekintélye felé fordítja figyelmünket; a jó megjelenésű ifjakra tett utalás a 18. versben újabb jel a család vagyoni helyzetére vonatkozóan (lásd 6. fej. magyarázatát). Az sem kizárt, hogy ezeknek az ifjaknak a halálán bátorodik fel Szukkót és Penúél; úgy gondolják, hogy ettől a családtól már egyáltalán nem kell félni.

Az előző fejezetben elemzett félelem-motívum utolsó individuális felbukkanása Jeter történetében olvasható. Az ifjú fél gyilkolni, pedig a harcban fiatalsága ellenére biztos sok vért látott már. A kollektív félelem azonban ott lehet motivációként a következő történet mögött.

22–35. vers: Gedeon bíraskodása, bűne és halála

[22–23] Miért kínálták meg Gedeont az uralkodással (*msl – uralni, regnálni*)? Az előző történetek alapján nem kizárt, hogy a félelem sokkal inkább motiválta a felvetést, mint a hála érzete. Elvégre ez az ember nemcsak idegen ellenfeivel bánik kíméletlenül, hanem mindazokkal is, akik ellenkezni mernek akaratával. A legnagyobb nyugalommal rendezett mézárálást Penúélben, továbbá megalázta Szukkót vezetőit, pedig nem is álltak háborúban egymással, csupán személyes ügyről volt szó közöttük... Már amennyire a privát-hadtest élelmézése személyes ügy! Ez a kérdés csupán ennyit jelent; legyél te a főnök, ne bánts minket. A harcok után a hatalom felajánlása összefügghet azzal a hittel is, hogy az ellenséges vezérek megölése ugyanilyen jogokat biztosít az új főnöknek. A 22.v. egyébként inkább indoklása miatt fontos; uralkodj, mert megszabadítottál – csakhogy nem Gedeon szabadított meg, hanem az Úr. Uralkodjon Ő!³ Ez teológiai megfogalmazásban reális, nem pedig a hatalom megragadásáért vívott kőkemény harcok idején.

Ezt a felfogást erősíti egyébként a történet folytatása is. Gedeon efód-készítése (talán felöltött szobor) közismert történet, csak a felhasznált anyagok eredetéről beszélünk ritkán. A 21. és a 24–25.v. szerint Gedeon függőket, arany ékszereket használt fel. Ezeknek két forrása volt: egyrészt elvette a legyőzött midjániak ilyen tárgyait, másrészt viszont saját népétől is elveszi („elkéri”) a zsákmányolt aranyfüggőket. Vajon az előzmények ismeretében ki szállt szembe a kéréssel?

Furcsa, fanyar történet ez. Az elbeszélés ugyan megállapítja, hogy Gedeon harcai után egy emberöltőn át (negyven évig) béke volt, de ez a béke nem olyan, mint amit szeretnénk belemélni. Gedeon hatalma nem sokban különbözött a későbbi királyokétól. Kiterjedt család állt mögötte, saját hadserege volt, és tekintélyes hárome (30.v.); ráadásul olyan kultuszhelye, ami nemcsak saját igényeit elégítette ki, hanem még zarándokok is felkeresték – „egész Izrael” (27.v.). Mintha csak Salamon történetét olvasnánk! Gedeon visszatért oda, ahonnan az oltár lerombolásával elindult (6. fejezet). Ugyan mi más vége lehetne ennek, mint a 33–35. v. szomorú megjegyzése?

³ Uo., 203.

A sikeres emberek élete soha nem marad ugyanolyan, mint előtte volt. A mai bulvár-sajtó gyakorlatilag ebből él; felkap embereket, csak azért, hogy locsogni lehessen róluk, amikor pedig beleszédülnek a hirtelen jött ismertségbe, immár celebként csámcsoghatnak életük minden egyes zaftos részletén. Eközben persze az ismertté vált ember újabb és újabb átgondolatlan lépéseket tesz, a példányszám pedig csak egyre nő.

Gedeon történetének záró momentuma arra tanít meg bennünket, hogy már az ókorban is előfordult, hogy az ígéretesen indult életek tévútra csúsztak. Ehhez még bulvármédia és internet sem kellett, hisz az emberi találmányosság gyakorlatilag kikapaszthatatlan, ha rosszindulatról van szó. De vannak esetek, és ilyen Gedeoné is, amikor nem a körülmények, és nem is a korszellem tehet arról, hogy morálisan elbukik egy hős. Gedeon számára minden adott volt; először is bírta Isten támogatását. Jeleket, kijelentéseket kapott, megtapasztalhatta, hogy Isten vele van (lásd 6,12). Pontról pontra kapott eligazítást a csata előtt, még azt sem bízták a véletlenre, hogy hányan vonuljanak az ellenség ellen. A küzdelem után törzsek sora engedett hívó szavának, jöttek, üldözték midjánt, ahogy kellett. Gedeon eközben észrevétlenül megváltozik az elbeszélés szerint. Már nem az engedelmes, Istentől jelet kérő és előtte leboruló (7,15) harcos ő, hanem önfejű zsarnok. Egyszerűen odaáll Szukkót és Penúél lakosai elé, ellátmányt követel – és az elutasítás miatt megaláz egy várost, a másikban pedig vérontást rendez. Mindezt miért? Azért, mert úgy érzi, nem eshet csorba frissen elnyert tekintélyén. Ez az ember fiát akarja bosszú-gyilkosságra kényszeríteni; szinte hihetetlen, hogy ugyanarról a férfiről van szó, aki nem sokkal korábban a prészházba bújt el csépelni. Olyannyira hihetetlen ez, hogy néhány biblikus tudós vitatja is, hogy ezek a történetek ugyanarról az emberről szólnának! De tegyük fel, hogy igen, a bibliai kép helyes és kerek. Hogyan lehetséges ilyen változás? Úgy, hogy bárkit megszédíthet a siker. Mintha csak Gedeon személyében válna valóra Isten szava, aki épp azért csökkentette le a harc előtt Izrael seregét, hogy elkerülje a diadal miatti felfuvalkodottságot – nem sikerült.

Eközben a nép engedelmeskedik Gedeonnak. Az, hogy Igénk szerint Gedeonnak felajánlották az uralkodást, nem kell, hogy megtévesszen bennünket; a történelemben legalább annyiszor adtak hatalmat félelemből, mint ahányszor szeretetből. Gedeon szájával nemet mond ugyan az uralkodásra, de tetteivel igenis feljűk keveredik. Elkezd sajátjaként kezelni testvérei javait; elkéri tőlük az őket megillető zsákmány egy részét, ők pedig odaadják. Azt mondják, „örömet”. Mihez kezd ezzel Gedeon? Efódot készít, talán egy szobrot, amit ruhába öltöztetett – mi azt mondanánk rá, hogy egy gyalázatos bálványt, és ezzel bűnbe vitte Izraelt. A történet itt válik kerekké. Gedeon Isten választott hőséből először csak egyszerűen hős lett. Az emberek szabadítójából közönséges katona. Aztán kíméletlen katona. Ezután már embertelen katona, végül pedig Istentől távolodó bíra.

Szomorú az íve ennek a történetnek. Gedeon bekerül dicső tettei okán a hit hősei közé (Zsid 11,32), de hő-sünk sokat változik, és nem előnyére. Őt nem a környezet romboló hatása (negatív impulzusok) szédítették meg; félrecsúszásának titka saját lelkében van. Talán ő is elhitte, hogy érdem a szabadítás részesének lenni, hogy Isten azért választotta őt, mert nem volt égen-földön nála megfelelőbb. Meg kell tanulnunk az ő példáján is a tételt; a kiválasztottság nem érdem, hanem felelősség. Isten különleges ajándéka, ha ezzel a felelősséggel jól tudunk élni.